

ERGENLERİN PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIM DÜZEYLERİNİN YORDAYICILARI*

A. Aykut CEYHAN**

ÖZET

Amaç: Günümüzde, internetin sağlıksız kullanımı bireylerin yaşamlarında çeşitli problemlere yol açabilmektedir. Nitekim, internet bağımlılığı ergenler arasında önemli bir risk faktörü haline gelmiştir. Bu araştırma ergenlerin problemleri internet kullanım düzeyleri ile cinsiyet, devam ettikleri okul türü, sınıf, başarı düzeyi, aileden ve arkadaşlardan algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve haftalık ortalama internet kullanım süresi arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. **Yöntem:** Araştırmanın verileri, il merkezindeki resmi liselere devam eden 307 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, Problemleri İnternet Kullanımı Ölçeği, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Kişisel Bilgi Anketi yoluyla elde edilmiştir. **Sonuçlar:** Çoklu regresyon analizi sonuçları; internet kullanım süresinin, sınıf düzeyinin ve okul türünün problemleri internet kullanımının önemli yordayıcıları olduğunu göstermiştir. **Tartışma:** Araştırma bulguları; ergenlerin internet kullanım süresinin yüksek olmasının, lisenin ilk yıllarına ve endüstri meslek lisesine devam etmelerinin onların problemleri internet kullanımını geliştirmelerinde önemli risk faktörleri olduğunu göstermektedir. Etkili rehberlik hizmetlerinin ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde bu faktörlerin dikkate alınması önemli katkılar sağlayabilir.

Anahtar sözcükler: Ergen, internet, internet bağımlılığı, problemleri internet kullanımı.

SUMMARY: PREDICTORS OF ADOLESCENTS' PROBLEMATIC INTERNET USE LEVELS

Objective: Misuse of internet can lead to various problems in individuals' lives. Thus, internet addiction has become an important risk factor for youth. The present study aims to determine the relationship between Turkish adolescents' problematic internet use and gender, school types, grade, achievement levels, perceived social support from family and friends and weekly average Internet use duration.

Method: The study was carried out with 307 students enrolled in public high schools in Eskişehir. The data was obtained with Problematic Internet Use Scale, Perceived Social Support Scale and Information Questionnaire. **Results:** The multiple regression analysis showed that the duration of Internet use, grade and school type were significant predictors of problematic internet use. **Discussion:** The findings revealed that the adolescents' longer duration of internet use, attending junior grades of high school and vocational high schools are important risk factors which are associated with problematic internet use. Taking these factors into consideration can provide significant contributions in the development of effective guidance services and intervention strategies.

Key words: Adolescent, internet addiction, problematic internet use.

GİRİŞ

Günümüzde, internet teknolojisinin bireylere sağladığı olanaklar oldukça artmış ve günlük yaşamın pek çok faaliyetinin düzenlenmesinde internet aracı bir rol oynamaya başlamıştır. Bu nedenle internet pek çok birey için yaşamın vazgeçilmez bir teknolojik aracı haline dönüşmüştür. İnternet aracılığı ile bireyler her türlü bilgiye çok kısa zamanda buldukları ortamdaki rahatlıkla ulaşabilmektedirler. Bu çerçevede internet insan yaşamına ekonomiklik, verimlilik, çeşitlilik, erişilebilirlik, etkileşim kurabilirlik gibi olumlu katkılar sağlamaktadır. Bununla birlikte, internetin insan yaşamındaki rolünün ve etkisinin gittikçe

artması onunla ilgili pek çok sorunun yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde bazı bireylerin yüz yüze iletişim yerine sanal ortamda iletişimi yeğledikleri, günlük yaşamın gerektirdiği davranışları gerçekleştirmek yerine erteleyebildikleri, ihmal edebildikleri, zihinlerinin sürekli internet ile meşgul olması, günlerce internetin esiri oldukları ve aşırı kullanım gibi davranışlar sergileyebildikleri gözlenmektedir. Bu durum, internet bağımlılığı veya problemleri/patolojik internet kullanımı gibi davranış problemlerinden söz edilmesine yol açmıştır.

İnternet kullanımına yönelik bireylerin yaşamakta olduğu problemleri tanımlamak için internet bağımlılığı, patolojik ve/ya problemleri internet kullanımı gibi farklı adlandırmalar yapılmaktadır. Bu kavram çeşitliliği alanyazın-

*Bu araştırmanın sonuçları, 21-25 Eylül 2010 tarihleri arasında Berlin'de gerçekleşen 7. Türk-Alman Psikiyatri Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

**Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık A.D., Eskişehir

da önemli bir sorun olup (Chou ve ark. 2005), günümüzde internet bağımlılığı kavramının oldukça popüler olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, internet bağımlılığı kavramının internetten kaynaklanan olumsuzlukların doğasını tam olarak yansıtıp yansıtmadığına ilişkin tartışmalar bulunmaktadır (Beard ve Wolf 2001, Dowling ve Quirk 2008). Bu çerçevede, klinik olmayan ortamlarda betimleyici yöntemler ile gerçekleştirilen ve genel popülasyonun özelliklerini ortaya koyan çalışmalarda internet bağımlılığı kavramını kullanmak uygun görülmediğinden (Ceyhan 2010) bu çalışmada problemler internet kullanımı kavramıyleğlenmiştir.

Tüm toplumlarda olduğu gibi, ülkemizde de internet kullanıcılarının sayısı ve bu kullanıcıların kullanım amacı çeşitliliği ve süresi gün geçtikçe artmaktadır. İnternet kullanımı özellikle çocuk ve gençler arasında hızla artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2007) araştırması bilgisayar ve internet kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubunun 16-24 arası olduğunu, bunu 25-34 yaş grubunun izlediğini göstermektedir. Bu durum, bir açıdan internet kullanımının çağımızın bir gereği olduğu ve sunduğu içerik ile gençlerin yaşamına olumlu katkılar sağlayan bir araç olduğu düşüncesini ortaya çıkarmakla birlikte, gençlerin internetin olumsuz sonuçlarından etkilenme riskinin oldukça yüksek olabileceğini işaret etmektedir. Bu düşünceleri destekleyen biçimde, internet kullanımının artmasının kontrol dışı kullanım ve bağımlılık ile sonuçlanabileceğini (Aslanbay 2006), internetin aşırı kullanımına bağlı oluşan ruhsal bozuklukların da yaygınlaşma eğiliminde olduğunu (Elbozan Cumurcu ve Kaya 2004) ve internet bağımlılığının özellikle 12-18 yaş grubu açısından önemli bir risk faktörü olduğunu (Öztürk ve ark. 2007) bildiren çalışmalar bulunmaktadır.

Ergenler için internet kullanımının daha fazla risk içermesinin temel nedeni dönemin gelişimsel özellikleri olabilir. Ergenlik dönemine özgü kimlik gelişimi sürecinde, ergenlerin çevresi ile sosyal ilişkileri önem kazanırken bu çevrede

çeşitli kimlik denemelerinde bulunmaktadırlar (Valkenburg ve Peter 2008, Valkenburg ve ark. 2005). Bu nedenle, internet sağladığı içerik ve ortam ile ergenlerin bu tür kimlik denemelerini yaptıkları, gelişimsel ihtiyaçlarını karşıladıkları önemli bir araç konumuna gelebilmektedir. Sağladığı bu olanaklar nedeniyle internet bir açıdan ergenlerin sağlıklı gelişimine katkı sağlayan bir iletişim aracı olarak değerlendirilebilir. Ancak, kimlik edinimi sürecinde internetin sunduğu sanal ortam gerçekliğin, gerçek ilişkilerin yerini alarak, gerçek yaşam deneyimlerini aksatması ve sonuçta sanal ortama ilişkin bir bağımlılığa dönüşmesi riskini de içerir. Bu çerçevede, ergenler psiko-sosyal gelişimleri açısından gelişimsel karmaşalarına yönelik çatışmalar yaşadıklarında, engeller ile karşılaştıklarında ya da bu karmaşaları başarılı bir biçimde çözümlenemediklerinde problemler internet kullanımı riski artılabilmekte (Huang 2006) ve internet sorunlardan kurtulmanın/kaçmanın önemli bir aracı/ortamı haline gelebilmektedir. Bu çerçevede, kimlik edinimi sürecinde zorlanan ergenlerin interneti gerçek yaşam sorumluluklarından ve gerçek kimliklerinden kaçmaya yardımcı olarak görmeye başlayabildikleri ifade edilmektedir (Yang ve Tung 2007). Bu nedenle sağlıklı gelişim açısından ergenlerin çevreleri ile ilişkilerinde sanal ortamın gerçek ortamın yerini almaması gerekir (Ward III 2000).

Ergenlerin internet bağımlılığı veya patolojik/problemler internet kullanımı ile ilgili yurt içinde (Aslanbay 2006, Bayraktar ve Gün 2007, Günücü 2009, Kelleci ve ark. 2009, Kıran Esen 2009, Turnalar Kurtaran 2008, Yolga Tahiroğlu ve ark. 2008) ve yurt dışında (Huang ve Leung 2009, Lam ve ark. 2009, Van der Aa ve ark. 2009, Yang ve Tung 2007) giderek artan biçimde yapılan araştırmaların sonuçlarının da işaret ettiği üzere, internet kullanımı bazı ergenler için internet bağımlılığına veya patolojik/problemler internet kullanımına yol açabilecek derecede önemli bir tehdit olabilmektedir (Ceyhan 2008). Günümüzde, ergenlerin internet kullanım örüntülerinin ortaya konulmasına büyük ihtiyaç vardır. Ülke-

mizde, ergenlerin problemlı internet kullanımına yönelik araştırmaların sınırlı kaldığı düşünöldüğünde, bu tür çalışmalara duyulan gereksinim artmaktadır. Bu araştırmalar çerçevesinde ergenlerin sağlıklı internet kullanım biçimlerine yönelik önleyici ve koruyucu hizmetler sağlanabilir, problemlı kullanımın yarattığı sorunlara etkili müdahale yöntemleri geliştirilebilir.

Bu araştırmada ergenlerin cinsiyet, devam ettikleri okul türü, sınıf düzeyleri, başarı düzeyleri, aileden algıladıkları sosyal destek ve arkadaşlardan algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve haftalık internet kullanım süreleri gibi bazı kişisel değişkenler ile problemlı internet kullanım düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Eskişehir il merkezindeki resmi liselere devam eden toplam 307 lise öğrencisi oluşturmuştur. Bunların 141'i (%45.9) kız, 166'sı (%54.1) erkek öğrencilerdir. Bu öğrencilerden 158'i (%51.5) genel liseye, 79'u (%25.7) Anadolu lisesine ve 70'i (%22.8) endüstri meslek lisesine devam etmektedir. Öğrencilerin haftalık ortalama internet kullanım süreleri 1 saat ile 60 saat arasında değişmekte olup, ortalama 11.08 ± 10.11 saattir.

Veri Toplama Araçları

Problemlı İnternet Kullanımı Ölçeği-Ergen (PİKÖ-E)

Ölçek, ilk olarak Ceyhan ve arkadaşları (2007) tarafından üniversite öğrencilerinin problemlı internet kullanım düzeylerini ölçmek üzere geliştirilmiştir. Daha sonra Ceyhan ve Ceyhan (2009) tarafından ölçeğin ergenlere yönelik geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek, internet kullanımının yoğunluğunun normalden patolojiye kadar uzanan şekilde değişebildiği

sayılıısından hareketle boyutsal bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Bu çerçevede, ölçek puanlarının yüksekliği bireylerin internet kullanımının problemlı hale geldiğini, yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkilediğini ve internet bağımlılığına yatkınlık oluşturabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle ölçek bireylerin problemlı internet kullanım düzeylerini ölçmekte olup, "internet bağımlılığı" tanısı koymak amacıyla kullanılması söz konusu değildir. Beşli derecelendirme ile yanıtlanan ölçekte toplam 27 madde yer almaktadır. Ölçek puanları ise 27 ile 135 arasında değişebilmektedir (Ceyhan ve Ceyhan 2009).

Ergenler üzerindeki açımlayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin üç alt faktörden oluştuğunu (internetin olumsuz sonuçları, aşırı kullanım, sosyal fayda/sosyal rahatlık) ortaya koymuştur. Bu üç faktörlü yapı toplam varyansın %49.35'ini açıklamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları da bu üç faktörlü yapıyı doğrulamıştır. Ayrıca, ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı (a) 0.93 olarak bulunmuştur (Ceyhan ve Ceyhan 2009). Bu mevcut araştırmada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .89 olarak elde edilmiştir.

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Ölçek, bireyin ailesi, akrabaları, arkadaşları ve öğretmenleri gibi içinde yaşadığı toplumdaki sağladığı sosyal destek düzeyini belirlemek üzere geliştirilmiştir (Yıldırım 1997). Ölçek aile, akraba, arkadaş, öğretmen ve toplum olmak üzere beş alt ölçekten ve bu alt ölçeklerin tümü için ortak olan 26 durum cümlesinden oluşmaktadır. Bireyler, ölçek maddelerini her bir alt ölçek için ayrı ayrı derecelendirerek cevaplandırmaktadırlar. Her bir alt ölçekten 26 ile 78 arasında puanlar elde edilmektedir. Bir alt ölçekteki puanın yüksekliği ise o boyutta bireyin sosyal destek düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Araştırmacı ölçeğin kullanım amacına göre kararlaştırdığı alt ölçek boyutunu araştırmasında kullanabilmektedir (Yıldırım 1997). Bu araştırmada, ölçeğin sadece aileden ve arkadaştan elde edilen sosyal destek alt ölçekleri kullanılmıştır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları kapsamında, faktör analizi sonuçları ölçeğe ilişkin yüksek faktör yükleri (en düşük .509) ortaya koymuştur. Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği kapsamında Harter (1985)'in Çocuk ve Gençler İçin Sosyal Destek Ölçeği ile arasındaki korelasyon genel olarak .69 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ise ölçeğin tümü için .93 olarak bulunmuştur (Yıldırım 1997).

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada lise öğrencilerinin cinsiyeti (kız/erkek), devam ettikleri okul türü (genel lise/Anadolu lisesi/endüstri meslek lisesi), sınıf düzeyleri (birinci/ikinci /üçüncü/dördüncü), başarı düzeyleri (genel akademik not ortalaması) ve haftalık ortalama internet kullanım süreleri (interneti ortalama haftada kaç saat kullandığı) gibi kişisel bilgilerini elde etmeye yönelik olarak araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu hazırlanmıştır.

İşlem

Araştırmanın verileri, Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden alınan araştırma izin onayı ile toplanmıştır. Bu çerçevede, uygulama okul rehberlik hizmetleri için ayrılan zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Uygulama sırasında öğrencilere araştırmanın amacı ve elde edilecek verilerin bilimsel amaçlı kullanımına ilişkin gerekli açıklamalar yapılmış ve katılımı gönüllülük temel alınmıştır.

İstatistiksel Değerlendirmeler

Araştırmada yordayıcı değişken olarak cinsiyet, okul türü, sınıf, başarı düzeyi, aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek düzeyi ve haftalık internet kullanım süresi değişkenleri dikkate alınmıştır. Ancak, bu değişkenlerden cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerinin kategorik olması nedeniyle bu değişkenler yapay (dummy) değişkenlere dönüştürülmüştür (Field 2005). Bunun için de, cinsiyet değişkeni erkek=1

ve kız=0 olacak biçimde yeniden kodlanarak cinsiyet yapay değişkeni oluşturulmuştur. Üç kategoriden oluşan okul türü (genel lise, Anadolu lisesi ve endüstri meslek lisesi) değişkeni ile dört kategoriden oluşan sınıf düzeyi (birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf) değişkeni de yapay değişkenler üretmek üzere yeniden kodlanmıştır. Bu amaçla, okul türü değişkeninin "Anadolu lisesi" kategorisi ve sınıf değişkeninin "Dördüncü sınıf" kategorisi referans olarak dikkate alınmış ve bu kategorinin dışında yer alan diğer kategoriler yapay değişkenler üretmek üzere yeniden kodlanmıştır. Başarı değişkeni olarak öğrencilerin genel akademik not ortalamaları dikkate alınmıştır. Öğrencilerin not ortalamalarını 5'lik veya 100'lük sisteme göre farklı biçimlerde belirtmelerinden dolayı, 5'lik sisteme göre yanıt verenlerin notları 100'lük sisteme dönüştürülmüştür.

Verilerin istatistiksel çözümlemesi, ölçme araçlarını açıklandığı biçimde tam olarak yanıtlayan 277 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde ilk önce doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizi sonrası yordayıcı değişkenlerden okul türü ve sınıf düzeyi gruplarını incelemek üzere istatistiksel karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu karşılaştırmalarda, grupların varyanslarının homojen olmaması nedeniyle (okul türü için Levene istatistiği (2,274)=3.13, p=.04, ve sınıf düzeyi için Levene istatistiği (3,273)=7.89, p=.001) tek yönlü varyansın alternatifi olarak Welch testi kullanılmıştır. Welch Testi sonrasında ikili ortalama karşılaştırmaları ise Tamhane's T2 testi ile yapılmış ve sadece önemli olan sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Araştırmada, önem düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırma amacı kapsamında, ergenlerin bazı kişisel değişkenlerinin onların problemleri internet kullanım düzeylerinin önemli bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek üzere gerçekleştirilen analiz sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanım Düzeyinin Yordayıcılarını Belirlemeye Yönelik Doğrusal Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	B	Standart Hata	β
Sabit	46.91*	18.27	
Cinsiyet (Kız=0, Erkek=1)	2.65	2.89	.07
Okul türü ^a			
Genel Lise	-.15	3.21	-.01
Endüstri Meslek Lisesi	7.95	3.93	.18*
Sınıf Düzeyi ^a			
Birinci sınıf	18.63	3.95	.44**
İkinci sınıf	9.10	3.98	.20*
Üçüncü sınıf	-.21	3.85	-.01
Başarı düzeyi			
Genel not ortalaması	-.02	.11	-.02
Aileden alınan sosyal destek düzeyi	-.44	.25	-.12
Arkadaştan alınan sosyal destek düzeyi	.38	.23	.11
Haftalık ortalama internet kullanım süresi (saat)	.46	.14	.23**

Not. R² = .29, (p<.001). *p<.05, ** p<.001

^a Okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerinin kategorik değişken olması ve bu değişkenlerin yapay (dummy) değişken olarak kodlanması nedeniyle “Anadolu lisesi” ve “Dördüncü sınıf” değişken kategorileri referans değişkenler olarak dikkate alınmış olup, analiz dışında tutulmuşlardır.

Yordayıcı değişkenlerden endüstri meslek lisesine devam etmek, birinci ve ikinci sınıfta olmak ve internet kullanım süresi problemlı internet kullanımı için önemli yordayıcılar olarak belirlenirken; cinsiyet, genel liseye devam etmek, üçüncü sınıf olmak, okul başarı düzeyi, aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek düzeyi ise önemli yordayıcılar değildir. Bu çerçevede, okul türü ve sınıf düzeyinin problemlı internet kullanımı ile ilişkisini daha detaylı bir biçimde açıklamak üzere, bu değişkenlere ilişkin grupla-

rın PİKÖ-E puan ortalamaları istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalara ilişkin analiz sonuçları, Tablo 2’de verilmektedir. Tablo 2’deki okul türü değişkenlerine göre PİKÖ-E puan ortalamaları incelendiğinde, regresyon analizinde referans değişken olarak dikkate alınan “Genel Lise” ve “Anadolu Lisesi” öğrencilerinin en düşük PİKÖ-E puan ortalamalarına sahip olduğu, “Endüstri Meslek Lisesi” öğrencilerinin ise daha yüksek PİKÖ-E puan ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiş-

Tablo 2: Okul Türü ve Sınıf Düzeyine Göre Problemlı İnternet Kullanım Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Grup Ortalamalarının Karşılaştırılması

Değişken	n	X	s	Welch Testi	Tamhane’s T2 testi değeri (önemli çıkan karşılaştırmalar)
Okul türü					
Endüstri Meslek Lisesi	62	65.18	23.78		
Genel Lise	142	53.94	17.46	5.64**	2<1**
Anadolu Lisesi	73	55.26	16.68		3<1*
Sınıf düzeyi					
Birinci sınıf	87	64.86	23.72		
İkinci sınıf	56	57.86	16.18	8.70***	3<1***
Üçüncü sınıf	81	50.26	14.96		4<1**
Dördüncü sınıf	53	52.45	15.42		3<2*

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

tir. PİKÖ-E puan ortalamaları arasında gözlenen bu farklar test edildiğinde, endüstri meslek lisesi öğrencilerin hem genel lise hem de Anadolu lisesi öğrencilerinden önemli bir biçimde daha yüksek PİKÖ-E puan düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca, veri grubundaki tüm öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeylerine göre PİKÖ-E puan ortalamaları incelendiğinde regresyon analizinde referans değişken olarak dikkate alınan “dördüncü sınıf” ve “üçüncü sınıf” öğrencilerinin en düşük PİKÖ-E puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, “birinci sınıf” öğrencilerinin ise diğerlerine göre daha yüksek PİKÖ-E puan ortalamasına sahip olduğu anlaşılmıştır. PİKÖ-E puan ortalamaları arasında gözlenen bu farklar incelendiğinde, birinci sınıf öğrencilerin hem üçüncü sınıf hem de dördüncü sınıf öğrencilerinden önemli bir biçimde daha yüksek PİKÖ-E puan ortalamalarına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ikinci sınıf öğrencilerinin PİKÖ-E puan ortalamalarının üçüncü sınıf öğrencilerinden önemli bir biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA

Araştırma bulguları; genel olarak okul türünün, sınıf düzeyinin ve internet kullanım süresinin problemleri internet kullanımında önemli faktörler olduğunu, ancak cinsiyetin, başarı düzeyinin ve sosyal destek düzeyinin önemli faktörler olmadığını işaret etmektedir. Bu bulgular çerçevesinde, meslek lisesinde öğrenim görmek, birinci ve ikinci sınıfa devam etmek ve interneti aşırı kullanmak problemleri internet kullanımının önemli yordayıcıları olarak belirlenmiştir.

Araştırmada okul türü açısından endüstri meslek lisesine devam eden ergenlerin hem genel lise hem de Anadolu lisesine devam edenlerden önemli biçimde daha fazla PİKÖ-E puan ortalamalarına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, problemleri internet kullanımında devam edilen okul değişkeninin önemli bir belirleyici olabildiğini göstermektedir. Bu ilişkiye yönelik daha önce belirlenmiş bir bulguya rastlanma-

makla birlikte, mevcut bulgunun toplumdaki mevcut liselerin türüne yönelik gözlem, beklentiler ve değerlendirmeler ile paralel olduğu görülmektedir. İlköğretim sonrası seviye belirleme sınavlarında daha yüksek puan alan öğrenciler sıklıkla Anadolu liselerine kaydolarken, düşük puan alanlar ise sıklıkla genel liselere ve meslek liselerine yönelmektedirler. Ancak bunun yanı sıra başarı faktörü ile ilişkili olabilecek; öğrencilerin ilköğretim yıllarındaki davranış özellikleri, ailesel özellikler ve eğitim aldıkları okulun koşulları gibi birçok kişisel ve çevresel faktör bu sonucun ortaya çıkmasına katkı sağlamış olabilir. Bu nedenle, bu faktörleri dikkate alan yeni çalışmalar mevcut araştırma bulgularının daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmada internet kullanım süresinin problemleri internet kullanım düzeyinin önemli bir belirleyicisi olduğu bulunmuştur. Benzer biçimde önceki çalışmalar da ergenlerin internet kullanım süreleri arttıkça patolojik/ problemleri internet kullanımlarının (Bayraktar ve Gün 2007) veya internet bağımlılıklarının (Günüç 2009) arttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, internet kullanım amacına göre ergenlerin kullanım süresinin de farklılaştığı görülmüştür. Haftada 12 saatten daha fazla interneti kullanmak ile sohbet etmek, oyun oynamak ve bunların birlikte kullanılması ilişkili iken, internet kullanmıyor olmak veya haftada 1-2 saat kullanmak genel bilgi arama ve okul ile ilgili etkinlikler amacıyla internet kullanmak ile ilişkili bulunmuştur (Yolga Tahiroğlu ve ark. 2008). Bu bulgular ile paralel biçimde interneti daha uzun süre kullanan ergenlerde psikolojik belirtilerin gözlemlendiği, bu durumdan her iki cinsiyetin de benzer biçimde etkilendiği (Kelleci ve ark. 2009) ve ergenlerin günlük internet kullanımları ile düşük iyilik hali ilişkisine kompulsif internet kullanımının aracılık ettiği (Van der Aa ve ark. 2009) bulunmuştur. Bu araştırma sonuçları tutarlı bir biçimde internetin patolojik veya problemleri kullanımında internet ortamında geçirilen sürenin temel bir belirleyici olduğunu ve bu sürenin artması veya aşırı olmasının önemli ruhsal sorunlara yol açabileceğini göstermektedir.

Bu araştırmada, lise birinci ve ikinci sınıfa devam etmenin problemlı internet kullanım düzeyinin önemli bir belirleyicisi olduğu elde edilmiştir. Bu çerçevede, genel olarak birinci ve ikinci sınıfa devam eden ergenlerin üçüncü ve dördüncü sınıfa devam eden ergenlere göre problemlı PİKÖ-E puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, lisenin ilk yıllarında problemlı internet kullanımının daha yoğun olduğunu işaret etmekte olup, alanyazındaki önceki çalışmalar ile tutarlıdır. Benzer biçimde tüm lise sınıf düzeyi içerisinde en yüksek internet bağımlılık oranlarının dokuzuncu sınıflarda görüldüğü, bu sınıftan itibaren bağımlılık oranlarının azalmaya başladığı bulunmuştur (Günüç 2009). Diğer araştırmada da ifade edildiği üzere (Günüç 2009), bu bulguların temel nedeni, lisenin son yıllarında üniversite giriş sınavlarına hazırlanma sürecinin yoğunluğu ve bu nedenle ergenlerin internet kullanımına ayırdıkları zamanı sınırlandırması olabilir. Bunun yanı sıra lisenin ilk yıllarının ergenlik döneminin de ilk yılları olması ve bu zaman diliminde ergenlerin daha özgürce kimlik denemelerine yoğunlaşması da problemlı internet kullanımının gelişmesinde önemli bir faktör olabilir.

Araştırmada cinsiyet, başarı düzeyi ve algılanan sosyal destek düzeyi problemlı internet kullanımı düzeyinin önemli yordayıcıları olarak bulunmamıştır. Önceki araştırmalarda cinsiyet açısından erkek ergenlerin kızlara göre interneti daha yoğunlukla kullandığı (Bayraktar ve Gün 2007, Kelleci ve ark. 2009), internet bağımlılığı (Günüç 2009, Lam ve ark. 2009) ve problemlı internet kullanımı (Yolga Tahiroğlu ve ark. 2008) düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda internete erişimin kolaylaşması ve internetin sağladığı kullanım biçimlerinin çeşitlenmesinin önceki yıllardaki cinsiyete ilişkin internet kullanım davranışlarındaki farklılıkları ortadan kaldırdığını gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Gross 2004, Subrahmanyam ve Lin 2007). Dolayısıyla, günümüzde internet kullanım amacının çeşitlenmesi ve internetin sağladığı olanakların artması her

iki cinsiyet grubu için de interneti önemli bir iletişim/eğlence/bilgilenme kaynağı haline dönüştürmekte ve benzer biçimde etkilemektedir. Bu düşünceyi destekler biçimde, yakın çevreden sağlanan sosyal destek de önemli bir yordayıcı olarak ortaya çıkmamıştır. Bu durum, ergenlerin içinde buldukları gelişim dönemi ihtiyaçları/gelişim görevleri gereği çevreyle ilişkilerinde de internetin önemli bir teknolojik araç durumuna gelmesi olabilir. Nitekim, araştırma bulguları ergenlerin interneti çoğunlukla eğlence ve iletişim için kullandıklarını, sohbet etmenin en çok tercih edilen kullanım biçimlerinden biri olduğunu ve ergenlerin önemli bir kısmının (%67'sinin) bu sırada farklı isim ve kimlikle kendilerini tanıttıklarını göstermektedir (Bayraktar ve Gün 2007). Diğer bir çalışmada ergenlerin interneti en sık araştırma için kullandıkları ve sohbet etmek için kullananların da oldukça yüksek oranlarda olduğu (Günüç 2009), başka bir çalışmada ise ergenlerin interneti en çok oyun oynamak için kullandıkları, bunu genel bilgi arama ve sohbet etmenin izlediği (Yolga Tahiroğlu ve ark. 2008) belirtilmektedir. Bu araştırma sonuçları ergenler için internetin temel bir bilgi kaynağı olmakla birlikte, vazgeçilmez temel bir sosyal etkileşim ve paylaşım aracı olduğuna da işaret etmektedir.

Ergenler arasında internet yoluyla arkadaş bulma oranı %34.2 olarak bildirilmiştir (Yolga Tahiroğlu ve ark. 2008). İnternet bağımlılığının ergenlerde benlik saygısı ile negatif, yalnızlık ile pozitif ilişkili olduğu (Turnalar Kurtaran 2008) belirlenmiştir. Bu çerçevede, internet ergenler için günlük yaşam sorunlarından, çevrenin yarattığı gerilim ve baskılardan kaçışın bir aracı olarak da işlevde bulunabilir. Ergenlerde internet bağımlılığında akran baskısı ve algılanan arkadaş desteğinin pozitif, algılanan aile ve öğretmen desteğinin ise negatif yönde yordayıcı olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Kıran Esen 2009). Bu araştırmalar, sosyal destek ile internet bağımlılığı arasında ilişki olduğunu ortaya koymakla birlikte, mevcut araştırmanın sonuçları ile tutarsız gözükmektedir. Bu tutarsızlığın bir nedeni bazı ergenler için sosyal desteğin artık sa-

nal ortama taşınması, gerçek ortamdaki yetersiz sosyal desteğin sanal ortamdaki sosyal destek ile sağlanabilir olmasından kaynaklanabilir. Bu durum, potansiyel riskleri de beraberinde getirmekte olup, günümüzde artık internet pek çok ergen için bazen bir sosyal paylaşım aracı bazen de bir kaçış yeri olabilmektedir. Bu düşünceyi, gençlerin utangaçlığı ve yaşadığı yabancılaşmanın anlık mesajlaşma ile ilişkili olduğu (Huang ve Leung 2009), ergenlerin internet bağımlılığında aile doyumsuzluğu, alkol kullanma ve stres yaşantılarının potansiyel risk faktörleri olduğu (Lam ve ark. 2009), hem internet bağımlısı olan hem de olmayan ergenlerin internet kullanımının akran ilişkilerini arttırdığı (Yang ve Tung 2007) yönündeki araştırma bulguları da destekler niteliktedir.

Ergenin içinde bulunduğu dönemin gelişim karmaşası içerisinde bu döneme özgü yaşayabileceği derslere karşı ilgisizlik veya başarısızlık durumu da, onu sağlıksız bir internet kullanıcısı haline getirebilir. Yine internet ortamının yarattığı haz onu başarısız bir öğrenci ve problemlili bir kullanıcı haline getirebilir. Nitekim, araştırma bulguları lise öğrencilerinde internette alınan haz faktörleri ile internet bağımlılığı arasında önemli bir ilişki olduğunu (Aslanbay 2006), ergenlerin başarı durumları ile patolojik internet kullanımı arasında negatif bir ilişki olduğunu (Bayraktar ve Gün 2007), ergenlerin anlık mesajlaşma kullanım düzeyi ile akademik performansın düşmesi arasında ilişki olduğunu (Huang ve Leung 2009), internet bağımlısı olan ergenlerin olmayanlara göre daha çok okul başarısızlığı yaşadığını (Yang ve Tung 2007) göstermektedir. Bunların tersine bu çalışmada okul başarısı problemlili internet kullanım düzeyinin önemli bir yordayıcısı olarak ortaya çıkmamıştır. Bunun temel nedeni ise problemlili internet kullanımının ortaya çıkışında en temel göstergenin internet kullanım ihtiyacı olması olabilir. Ergenlerin okuldaki başarı durumu ne olursa olsun internet ortamının onların gelişimsel ihtiyaçlarına doyum kaynağı olması ve gerçek yaşam ilişkileri yerine sanal ilişkilerin yoğunlaşarak geçerli hale gelmesi onları sağlık-

sız kullanıcı olmaya eğilimli hale getirebilir. Bu durumda, ergenlerin kendileri için önemli bir gösterge olan başarı durumunu ihmal etmemekle birlikte onların problemlili internet kullanıcısı olmalarını engellemeyeceği düşünülebilir.

SONUÇ

Araştırma bulguları, ergenlerin internet yüksek kullanım süresi, lisenin ilk yıllarında olmak ve endüstri meslek lisesine devam etmek problemlili internet kullanım düzeyinin artmasında önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, ergenlerin sağlıklı kullanıcılar olarak gelişmelerinde onlara yönelik önleyici, koruyucu ve eğitici çalışmaların yapılması gereksinimini vurgulamaktadır. Özellikle, meslek lisesine devam eden öğrencilere yönelik daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, sağlıklı kullanıma rehberlik edecek etkinliklerin lisenin ilk yıllarındaki ergenlere ve ailelerine yönelik programlanması gereklidir. Yine, problemlili internet kullanımında en temel faktörlerden biri aşırı veya yoğun internet kullanımı olup, ergenlerin internet kullanımının makul zaman dilimlerinde kendi gelişimsel ihtiyaçlarına destek sağlayacak biçimde geliştirmelerine çalışılmalıdır. Bu kapsamda, ergenlerin gelişim ihtiyaçları çerçevesinde gerçek ilişkiler ile sanal ilişkilerin yer değiştirmemesi, internet kullanımının temel bir yaşam doyumunu, sosyal destek ve kimlik gelişimi kaynağına/ortamına dönüşmemesi sağlanmalıdır.

Günümüzde, üniversite öğrencileri ve yetişkinlerde olduğu gibi lise öğrencileri arasında da internetin kullanım süresi ve kullanım çeşitliliği artmaktadır. Bu yönü ile ergenlere ve ailelerine yönelik gelişimsel okul rehberlik hizmetlerine oldukça büyük gereksinim vardır. Böylece, mevcut araştırma bulguları problemlili internet kullanımı veya internet bağımlılık eğiliminin önlenmesinde etkili rehberlik hizmetlerinin ve müdahale yöntemlerinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabilir. Araştırmanın sınırlılıklarından biri verilerin nicel kendini ifade etmeye dayalı ölçek-

ler ve anket soruları ile elde edilmiş olmasıdır. Bir diğ er sınırlılık ise araştırma kapsamında dikkate alınan yordayıcıların sayısıdır. Takip edecek çalışmalarında, başka olası yordayıcıları da iç erecek şekilde ve farklı yöntem ve süreçler kullanılarak mevcut bulgular değ erlendirilebilir. Bu nedenle, mevcut araştırma ergenlerin problemlı internet kullanım ö rüntülerinin belirlenmesine yönelik bir iliş kisel çalışma olarak düşün ülmelidir.

KAYNAKLAR

- Aslanbay M (2006) *A compulsive consumption: Internet use addiction tendency. The case of Turkish high school students. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.*
- Bayraktar F, Gün Z (2007) *Incidence and correlates of internet usage among adolescents in North Cyprus. Cyberpsychol Behav 10: 191-197.*
- Beard KW, Wolf EM (2001) *Modification in the proposed diagnostic criteria for internet addiction. Cyberpsychol Behav 4: 377-383.*
- Ceyhan AA (2010) *Comment on Kesici and Şahin (2009): Measurement of negative consequences of internet use. Psychol Rep 106: 939-940.*
- Ceyhan AA, Ceyhan E (2009) *Ergenlerde problemlı internet kullanım ölçeği (PİKÖ-E) geliştirme çalışmaları. X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi sözlü bildiri, Adana.*
- Ceyhan E (2008) *Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 15: 109-116.*
- Ceyhan E, Ceyhan AA, Gürcan A (2007) *Problemlı İnternet Kullanımı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi 7: 387-416.*
- Chou C, Condrón L, Belland JC (2005) *A review of the research on internet addiction. Educ Psychol Rev 17: 363-388.*
- Dowling NA, Quirk KL (2008) *Screening for internet dependence: do the proposed diagnostic criteria differentiate normal from dependent internet use? Cyberpsychol Behav 12: 1-7.*
- Elbozan Cumurcu B, Kaya B (2004) *Trikotilomani, cilt yolma bozukluğu ve patolojik internet kullanımı olan bir olgu. Klinik Psikiyatri 7: 127-131.*
- Field A (2005) *Discovering Statistics Using SPSS, 2th ed, London, Sage.*
- Gross EF (2004) *Adolescent internet use: What we expect, what teens report. Appl Dev Psychol 25: 633-649.*
- Günüç S (2009) *İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değ işkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüziüncü Yıl Üniversitesi, Van.*
- Harter S (1985) *Manual For The Social Support Scale For Children, University of Denver, Denver CO.*
- Huang (2006) *Identity and intimacy crisis and their relationship to internet dependence among college students. Cyberpsychol Behav 9: 571-576.*
- Huang H, Leung L (2009) *Instant messaging addiction among teenagers in China: Shyness, alienation, and academic performance decrement. Cyberpsychol Behav 12: 675-679.*
- Kelleci M, Güler N, Sezer H ve ark. (2009) *Lise öğrencilerinde internet kullanma süresinin cinsiyet ve psikiyatrik belirtiler ile ilişkisi. TAF Prev Med Bull 8: 223-230.*
- Kıran Esen B (2009) *Çeşitli değ işkenlere göre internet bağımlılığının yordanması. E-Journal of New World Sciences Academy-Education Sciences, 4: 1C0099. 28 Ağustos 2010 tarihinde http://www.newwsa.com adresinden indirildi.*
- Lam LT, Peng ZW, Mai JC ve ark. (2009) *Factors associated with internet addiction among adolescents. Cyberpsychol Behav 12: 551-555.*
- Öztürk Ö, Odabaşıoğlu G, Eraslan D ve ark. (2007) *İnternet bağımlılığı: Kliniği ve tedavisi. Bağımlılık Dergisi 8: 36-41.*
- Subrahmanyam K, Lin G (2007) *Adolescents on the net: Internet use and well-being. Adolescence 42: 659-677.*

CEYHAN

Turnalar Kurtaran G (2008) İnternet bağımlılığını yordayan değişkenlerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Türkiye İstatistik Kurumu (2007) Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanımı araştırması. 6 Şubat 2008 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?ind=605> adresinden indirildi.

Valkenburg PM, Schouten AP, Peter J (2005) Adolescents' identity experiments on the internet. *New Media Society* 7: 383-402.

Valkenburg PM, Peter J (2008) Adolescents' identity experiments on the internet. *Consequences for social competence and self-concept unity. Commun Res* 35: 208-231.

Van der Aa, Overbeek G, Engels RCME ve ark. (2009) Daily and compulsive internet use and well-being in adolescence: A diathesis-stress model based on big five personality traits. *J Youth Adolesc* 38: 765-776.

Ward III DL (2000) *The relationship between psychosocial adjustment, identity formation, and problematic internet use. Unpublished doctoral dissertation (UMI No. 9977896), ProQuest Dissertations and Theses veritabanından ulaşılabilir.*

Yang SC, Tung CJ (2007) Comparison of internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Comput Human Behav* 23: 79-96.

Yıldırım İ (1997) Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13: 81-87.

Yolga Tahiroğlu A, Celik GG, Uzel M ve ark. (2008) Internet use among Turkish adolescents. *Cyberpsychol Behav* 11: 537-543.